

The Relevance of Translation-Focused Contrastive Grammar in the Acquisition of Basic Translation Skills

Çeviri Odaklı Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Temel Çeviri Becerisi Edinimindeki Önemi

Emra Durukan*

ABSTRACT: This descriptive study aims to suggest an alternative to help second grade students at the department of German translation acquire first translation skills in praxis based on the method of translation-focused contrastive grammar in the frame of German – Turkish translations. The suggested teaching method was preferred consciously taking the current general student profile, performance, language level and expectations, as well as the academic conditions in Turkey into consideration. It has been observed in the praxis translation lessons that the current second grade students studying at the translation departments tend to translate resource-based and one to one. The translation-focused contrastive grammar method suggested in this study is accepted as a tool to reinforce the German grammar knowledge of the students, to teach students basic strategies regarding translation praxis and at the same time to strengthen language awareness regarding the use of the Turkish language.

Keywords: translation studies, translation education, contrastive grammar, translation skill

ÖZET: Bu çalışma, Almanca çeviri bölümü 2. yıl öğrencilerine, çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemiyle, uygulamaya yönelik ilk çeviri becerilerini edindirme yönünde bir çeviri eğitimi yöntemi önermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda karşılaştırmalı dilbilim yeni bir bakış açısıyla, çevirmen adaylarına çeviri yetisini edindirmek amacıyla, çeviri eğitimine dahil edilmektedir. Çalışmada betimlenen çeviri eğitim yöntemi, çeviri araştırmalarında artık güncelliğini büyük ölçüde yitirmiş yapısal bir eğilimi temel almaktadır, ancak bu yöntem, günümüz çeviri bölümü öğrencilerinin profili, performansı, dil düzeyi ve beklentileri, ayrıca Türkiye’de üniversiter koşullar gözetilerek tercih edilmiştir. Çoğunda yabancı dil hâkimiyeti tam gelişmemiş ve çeviri deneyimi henüz oldukça zayıf olan söz konusu öğrencilerin, kaynak odaklı ve bire bir çeviri yapma eğilimleri, uygulamalı çeviri derslerinde gözlemlenmektedir. Çalışmada önerilen çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yönteminin, öğrencilerin gerek Almanca dilbilgisi bilgilerini pekiştirmek gerekse çeviri uygulamasına yönelik temel stratejileri edindirmek ve aynı zamanda da anadiline yönelik dil bilincini pekiştirmek için uygun bir araç olduğu fikri üzerinde durulmaktadır. Önerilen bu yöntemin, derste öğrencilerin ilgisini çektiği, öğrencilerde Türkçe ve Almanca dil bilincinin pekiştiği, öğrencilerin çeviri yapma motivasyonlarının ve çeviri uygulamasındaki başarılarının arttığı gözlemlenmiştir.

Anahtar sözcükler: çeviribilim, çeviri eğitimi, karşılaştırmalı dilbilgisi, çeviri becerisi

* Dr., Mersin Üniversitesi, Çeviri Bölümü, emrabuyuk@mersin.edu.tr

Türkiye’de günümüz Çeviri Bölümü öğrenci profili

2000’li yıllardan beri, Türkiye’de Almanca-Türkçe eğitim veren birçok çeviri bölümü, İngilizce taban puanıyla öğrenci kabul etmektedir¹. Buna bağlı olarak ilgili bölümlere kayıt hakkı kazanan öğrencilerin neredeyse tamamı herhangi bir Almanca bilgisi olmadan hazırlık programlarına yerleşmektedir. Hazırlık programlarının hedefi, İngilizce bilgileriyle gelen bu öğrencilere, Almancayı ikinci yabancı dil olarak B1 düzeyinde edindirmektir.

Söz konusu öğrenci profilinin çoğunun asıl amacının İngilizce öğrenimine yönelik bir yükseköğrenim bölümüne yerleşmek olması sebebiyle, Almanca öğrenme ya da çevirmen olma inancının ve motivasyonunun oldukça düşük olduğu, yıllardan beri gözlemlenmektedir.² Bazı öğrenciler Almanca çeviri bölümüne yerleşmiş olmaktan memnun olup Almancayı çeviri yapabilecek düzeyde öğrenememe ihtimali konusunda kaygı taşımaktadırlar. Bazı öğrenciler sadece bir diploma sahibi olup bir an önce iş hayatına atılmak istedikleri için, bazı öğrenciler ise tam bilinçli ve hedef odaklı olmaksızın ÖSYM merkezi sınavından alabildikleri puan sonucunda, Almanca çeviri lisans programına yerleştiklerini beyan etmektedirler.

Tüm bu gerçeklerin yanı sıra üniversiter sistemin mevcut koşulları ve buna bağlı olarak zaman sınırlılığı sebebiyle, hazırlık programında Almanca dil hâkimiyeti, öğrencinin nitelikli çeviri yapabileceği düzeye getirilememektedir. Türkiye’de yabancı dil bölümlerine bağlı hazırlık programları güz ve bahar olmak üzere iki eğitim-öğretim dönemi, yani yaklaşık 560-850³ ders saati dâhilinde, hiçbir Almanca dil bilgisi olmayan öğrencileri B1 düzeyine getirmeyi amaçlamaktadır. Bu koşullarda birçok öğrenci ikinci ve hatta üçüncü yılda da hazırlık programına devam etse de, müfredat her yıl aynı tempoyla tekrar edilmektedir, hatta bazen fiziki koşullar sebebiyle devam zorunluluğu olmayan üçüncü tekrar öğrencileri dersliklere bile girme hakkına sahip olamamaktadırlar. Bu bağlamda hiç Almanca bilmeyen öğrencileri B1 dil düzeyine taşıyabilmek teorik olarak belki mümkün olmaktadır, ancak yabancı dil edinimi bol miktarda tekrar, alıştırma, pekiştirme ve uygulama gerektirirken, öngörülen eğitim-öğretim süresinin sınırlılığı nedeniyle bu unsurlardan büyük ölçüde vazgeçilmektedir.

Buna bağlı olarak ilerleyen dönemlerde çeviri lisans programında öğrenciler çeviri uygulaması sırasında dilbilgisi yapılarını tanıyamamalarına ve tümce çözümleme yetilerinin gelişmemesine bağlı olarak tümce ya da metin anlamada zorluklar yaşamaktadırlar. Yurt dışı kökenli ya da farklı özel durumları olan az sayıdaki öğrenciler hariç, söz konusu öğrenci profilinde ikinci yılda dahi yabancı dil kullanımı açısından

¹ Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi, ilgili bölüm ve üniversitelerden gelen talepler üzerine, üniversitelere yerleştirilme tercihlerinde kullanılan Tablo 4’te yer alan özel koşul 82’yi (*Yabancı Dil Sınavına Almancadan girmek zorunludur.*) daha sonra 127 (*Yabancı Dil Sınavına Almanca, Fransızca veya İngilizce dillerinden birinden girmek zorunludur.*) olarak değiştirmiştir.

² Bkz. Keskin, 2010: 244.

³ Yükseköğretim Kurumu’nun 27074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 04.12.2008 tarihli “Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Öğretim Yapılmasında Uyulacak esaslara İlişkin Yönetmelik” uyarınca.

bilişsel düzeyde bir otomatikleşme⁴ süreci henüz pek gözlemlenememektedir. Bu bağlamda söz konusu öğrencilerin, yoğun bir çeviri uygulaması ortamına girmeden önce, çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi çerçevesinde Almanca-Türkçe karşılaştırmalı çözümleme yöntemiyle dil bilinçlerini geliştirmelerinin faydalı olacağı düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin amaç dildeki yapıları, anadiline benzerlikleri ve farklılıkları bakımından kavramalarında yardımcı olabilmesi için, dilbilgisi dersleriyle koşut bir çeviri programının takip edilmesinin, çevirmen adayı olan öğrenciler için yararlı olacağı öngörülebilir (bkz. Boztaş, 1991: 247). Nitekim eğitim-öğretim ortamlarının çoğunda olduğu gibi, çeviri eğitiminde de verimli bir eğitim süreci ve eğitimden etkili bir sonuç alabilmek için, verilecek olan eğitim tartışmasız öğrenci odaklı olmalıdır ve bu bağlamda öncelikle öğrencilerin amaca yönelik zayıf yönlerinin güçlendirilmesini hedeflemelidir (bkz. Yücel, 2007b: 154).

Bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ve önerilen çeviri eğitimi yönteminin buradaki betimlemelerinin dayandığı gözlemler, tek dönemlik bir Çeviri Bölümü 2. yıl dersi olan ve 2015-2016 Bahar yarıyılında derse düzenli devam eden, 17 kız ve 20 erkek olmak üzere toplam 37 öğrenciyle tarafımdan yürütülmüş “Karşılaştırmalı Dilbilgisi” dersinde yapılan gözlemlerdir. 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında Mersin Üniversitesine kayıt yaptırmış ve yaş ortalaması ilgili dönemde 20-24 arasında olan öğrenci grubu bu derste, kısmen 1 yıl, kısmen 2 ya da 3 yıl Almanca Hazırlık programına devam etmiş, kısmen de Hazırlık muafiyet sınavından başarılı olarak doğrudan lisans programına kayıt yaptırmış öğrencilerden oluşmuştur.

Çeviri Programında Karşılaştırmalı Dilbilgisi yönteminin Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı, Almanca çeviri programlarındaki ikinci yıl öğrencilerine, hazırlık programlarında edindirilmesi amaçlanan yabancı dil yetilerinin pekişmesini, aynı zamanda da hem Türkçe dil bilincinin hem de çeviri yetisinin gelişmesini destekleyici, karşılaştırmalı dilbilgisini temel alan bir çeviri becerisi edindirme yöntemi sunmaktır. Yabancı dil eğitimi alanında zaman zaman anadilinin yabancı dil eğitimine dâhil olması gerekip gerekmediğine ya da ne kadar dâhil olması gerektiğine ilişkin bir tartışma sürdürülmektedir (bkz. Boztaş, 1991; Arak, 2006). Yabancı dil eğitiminde böyle bir fikir ayrılığı kabul edilebilir nitelikte olabilir, ancak çeviri eğitiminde ve çeviri yetisi edindirilmeye çalışılan yeti, doğrudan öncelikle dil yapılarına bağlı çift dilli anlamsal eşleştirmelerdir.

Özellikle 70’li yıllardan itibaren çeviribilimde işlevselci dönemin başlamasıyla birlikte, dil yapılarının karşılaştırılmasından ve eşleştirilmesinden uzaklaşıp çeviri araştırmalarında anlam, işlev, amaç gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Ancak burada

⁴ Dil kullanımında otomatikleşme burada, dil kullanıcısının ilgili dilin kurallarını aklına getirerek cümle oluşturmasının aksine, dil duygusunun gelişmesi sonucu artık uygun yapıların uygun bağlamlarda bilişsel düzeyde kendiliğinden çağırılması anlamında kullanılmıştır. “[...] öğrencinin yabancı dil düzeyi ilerleme kaydettikçe, metni algılamada bir çabuklaşma ve otomatikleşme gözlenmesi, doğal olarak yabancı dil eğitimcilerinin temel hedefleri arasında gelmektedir” (Ünal, 2005:209).

kuram odaklı çeviribilimsel bir irdelenmeden ziyade, çeviri eğitimi çerçevesinde çevirmen adaylarına çeviri yetisini kazandırma amacı doğrultusunda uygun bir çeviri eğitimi yöntemi somutlaştırılmaktadır. Dilbilgisi yapıları burada, derste amaca hizmet eden bir araç olarak ele alınmaktadır. Önerilen bu çeviri eğitimi yönteminde dilbilgisi kuralları, yine nitelikli bir çeviri için vazgeçilmez olan anlama ve anlamlandırma süreçlerinin yapı taşları, temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda bu çalışma her ne kadar dilbilgisi yapıları üzerinde dursa da, çeviride işlev, amaç, bağlam, anlam gibi unsurları yok saymamaktadır, bilakis bu çalışma, çeviride bu boyutların kavranabilmesi için, çevirmen adaylarının dilbilgisi hakimiyetlerini üst düzeyde geliştirmeleri gerekliliğinden hareketle yapılmaktadır.

Burada sunulan yöntem, tümdengelim temel alan dilbilgisi-çeviri yöntemiyle karıştırılmamalıdır. Geçmiş dönemlerde yabancı dil eğitiminde uygulanan dilbilgisi-çeviri yönteminde, önce dilbilgisi kuralı verilir örneklandırma basmakalıp cümlelerle gerçekleştirilirdi. Çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yönteminde ise, soyut kural üzerinde durulmamaktadır, tümevarım temel alınmaktadır ve seçilen cümleler hem güncel hem de sözcük dağarcığını geliştirecek niteliktedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan karşılaştırmalı dilbilgisi anlayışı, “dilbilgisini anlam oluşturma ve bildirişim sağlama işlevine” dayandıran yeni dilbilgisi anlayışıdır (Erkman, 1991:41).

“Yeni dil bilgisi anlayışında dil bilgisi öğretimi bir amaç değil araç olarak ele alınmaktadır. Dil bilgisi, yazım kuralları, kelimeleri daha iyi okuma ve yazma, dil ve zihinsel becerileri geliştirme gibi etkinliklerle birlikte yürütülmektedir. Amaç yazılı ve sözlü ifadenin iyileştirilmesidir. [...] Dil bilgisi kuralları peş peşe sırayla değil, sözlü ve yazılı dil etkinlikleri içinde verilmektedir. Bu anlayışta bir dili öğrenirken onun kurallarını ezberlemek yerine mantığı keşfedilmektedir” (Güneş, 2013:76).

“Günümüzde yapılandırıcı yaklaşımla dil bilgisi öğretilmektedir. Bu yaklaşımda yeni dil bilgisi, tümevarım modeli ve sezdirme yöntemi kullanılmaktadır. Sezdirme yönteminde dilin soyut kurallarını ezberlemeye değil, öğrencinin dil ve zihinsel becerilerini geliştirmeye ağırlık verilmektedir” (Güneş, 2013:71). Çeviriye yönelik karşılaştırmalı dilbilgisi dersinde bu alıştırmalar, hem yabancı hem de anadilinin dilbilgisini pekiştirmenin yanı sıra doğal bir bağlantı olarak çeviri edincini de geliştirmektedir. Nitekim nitelikli çeviri ancak, kaynak metnin doğru anlaşılması ve çevirmen adayının iletişim becerilerinin, yani dil becerilerinin gelişmiş olması koşuluyla gerçekleşebilir. Bu gelişim de ancak bilinçli bir dilbilgisi kullanımıyla olanaklıdır (Güneş, 2013: 72⁵).

Yabancı dilin ve anadilinin dilbilgisi yapılarının bir ya da iki dönem boyunca karşılaştırılarak irdelenmesi, ilgili yapıları ve bunların işlevlerini tanımayı pekiştirirken aynı zamanda öğrencilerin anadili ve yabancı dil sözcük dağarcığı da gelişmektedir (bkz. Boztaş, 1991: 243). Bu yöntem aynı zamanda her iki dile yönelik dil duygusunu geliştirmektedir. Bu yöntemle ayrıca, birçok öğrencinin eğilimi olduğu gibi, çeviride bilinçsizce soldan sağa birer birer değil, dilin mantığına göre, adım adım ilerlemenin

⁵ “Günümüzde dil bilgisi bireyin dili iyi anlaması, iletişim kurması, zihinsel becerilerini geliştirmesi amacıyla öğretilmektedir. [...] Çünkü dil bilgisi bir dili doğru kullanmak ve geliştirmek için gereklidir” (Güneş, 2013:72).

stratejileri edindirilebilmektedir. Tüm bunların dışında bu yöntemle öğrenci, sağlıklı bir kaynak metin ya da kaynak tümce çözümlemesinin, nitelikli çeviri yapabilmenin koşulu olduğu bilincine varmaktadır.⁶ Nitekim nitelikli çeviri yapabilme, öncelikle sözcük dağarcığı ve dil bilgisi hâkimiyetine bağlıdır (bkz. Durmuşoğlu, 1991: 106⁷).

“Kelime tanımadan okuma işlemi yapılamaz. Dil bilgisi başlangıçta öğrencilerin kelime tanıma ve okuma becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca öğrencilerin dil ve zihinsel becerilerini geliştirmeleri, bir dili güzel, etkili ve doğru kullanmaları açısından dil bilgisi çok önemli olmaktadır. Bunlara ek olarak bir dili tanımak, öğrencilerde dilin yaratıcı bir işlem olduğu düşüncesini geliştirmek, yazma ve konuşma zevki vermek, dilin işlevlerini keşfetmek, anlama, düşünme ve ifade etme becerilerini geliştirmek açısından dil bilgisi önemli katkılar sağlamaktadır. Dil bilgisi aynı zamanda öğrencilerde üst düzey dil bilgilerini geliştirme ve sağlama aracı olmaktadır” (Güneş, 2013:79).

Çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemi ayrıca yabancı dile ve anadiline yönelik yapısal çözümlemenin ve eşleştirmenin hızlanmasını, dolayısıyla da çevirmen adayları olan öğrencinin zaman kazanmayı öğrenmesini sağlayabilmektedir (bkz. Bezel, 1991:211-212).

Söz konusu yöntem, bir eğitim-öğretim dönemi boyunca uygulanarak, yöntemin yararlarının kayda değer nitelikte olduğu gözlemlenmiştir. Hem ilk çeviri deneyimlerini kazanan, hem Türkçe ve Almanca dilbilgisi kurallarını pekiştirebilen hem de dil düzeyi yüksek olan cümlelerin çevirisinden iyi sonuç alabilen öğrencilerin, söz konusu yöntemle gerçekleştirilen derse gösterdikleri ilgi, bu yöntemin onların çeviriye yönelik motivasyonlarını da yükselttiğine işaret etmiştir.

Bilindiği üzere, karşılaştırmalı dilbilgisi, uygulamalı dilbilimin, dili bir dizge olarak kabul eden ve yabancı dil eğitiminde anadili yapılarıyla yabancı dil yapılarının birbiriyle karşılaştırılmasını içeren bir dalıdır (bkz. Yılmaz, 2012). Zaten yabancı dili öğrenen kişi, bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde, anadile ilişkin dil yetilerini yabancı dili öğrenme sürecinde sürekli olarak kullanmaktadır (Arak, 2006:206). Yabancı dil eğitiminde karşılaştırmalı dilbilgisi yerini artık *iletişimsel yöntem* gibi, daha güncel başka yöntemlere bırakmış olsa da, bu çalışmada karşılaştırmalı dilbilgisi yapısal yönüyle yeniden önem kazanmaktadır. Hatta karşılaştırmalı dilbilgisi ve bu çerçevede uygulanan karşılaştırmalı yöntem, çeviri bölümü öğrencisinin çeviri yetisi ediniminde, çeviribilimin bir yardımcı disiplini olarak kabul edilebilir niteliktedir. Bu bağlamda geçmişte çevirinin dilbilimin uygulamalı bir alt alanı olarak kabul edildiği dönemde alışılmış olduğu biçimde, çeviri yabancı dil ediniminde dilbilgisini öğrenmede bir yardımcı araç olmaktan çıkmaktadır. Bilakis, yabancı dilin ve anadilinin dilbilgisi kuralları, çeviri eğitimi bağlamında kazandırılmaya çalışılan çeviri yetisini edindirmede bir yardımcı araca dönüşmektedir.

Hazırlık sınıfında B1 düzeyinde Almanca öğrenmiş ve birinci yılda B1 düzeyini tamamlayıcı, dil yetilerini pekiştirmeye yönelik çeşitli dersler⁸ görmüş, ancak üçüncü ve dördüncü yıllarda artık çeşitli uzmanlık alanlarına yönelik nitelikli çeviri yapması beklenen ikinci sınıf çeviri lisans öğrencisinin, yabancı dil kullanımı bağlamında henüz birçok eksigi

⁶ Tüm bunların dışında, karşılaştırmalı dilbilgisi yönteminin, Türkiye’deki kurumsal sınavların dil hâkimiyetini sınama yöntemi olduğunu da belirtmekte fayda vardır (bkz. Boztaş, 1991:243).

⁷ “Şöyle ki, her dilin temel taşı o dilin sözcük dağarcığı ve temel yapısıdır. Hepimiz iletişim kurmak istediğimizde bu temel yapı taşlarını kullanmak durumundayız, [...]” (Durmuşoğlu, 1991:106).

⁸ Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım, Metin Okuma ve İnceleme, Gramer gibi

bulunmaktadır. Almanca çeviri bölümü ikinci sınıf öğrencilerinin karşılaştırmalı dilbilgisi ya da çeviri uygulamasına yönelik bir dersinde, C2⁹ seviyesinde karmaşık tümceler bazında Almanca ve Türkçe dilbilgisi yapılarının karşılaştırılarak irdelenmesi ve her bir tümce çözümlemesi¹⁰ sonucunda ilgili tümcenin çevrilmesi, öğrencilerin bu eksiklerinin giderilmesi yönünde önemli bir katkı sağlamaktadır. “Çünkü karşılaştırmalı dilbilgisi dersleri öğrencilerin o zamana kadar ayrı ayrı derslerin çerçevesi içinde belli başlıklar altında ve sistemli bir şekilde bütünleştirmesine yardımcı olmaktadır” (Güler, 2001:81).

Söz konusu tümcelerin, tıp, hukuk, felsefe, arkeoloji, tarih, çeviribilim gibi farklı uzmanlık alanlarından seçilmesi, öğrencilerin aynı zamanda sözcük dağarcığının gelişmesini de olumlu etkilemektedir. Dersin bu içeriğinin bir ya da daha ideal koşullarda iki dönem boyunca uygulanması, yan cümle, bağlaçlar, zaman, sıfat çekimi, ismin halleri gibi, çok miktarda farklı dil yapılarının ele alınmasını ve aynı zamanda aynı dil yapılarının da sıkça tekrar edilip pekişmesini sağlayacaktır.¹¹ İkinci yılda bir dersin önerilen biçimde planlanması, hazırlık programlarında yukarıda anılan talihsiz teknik koşulların yabancı dil edinimine olumsuz yansımalarını, dilbilgisi kurallarının örnekler ve çift dilli karşılaştırmalar yardımıyla pekiştirilmesi yoluyla telafi edilebilir. Nitekim “her iki dili de tüm özellikleriyle ve daha da önemlisi farklarıyla bilen öğrenci çeviriye çok daha bilinçli yaklaşacak ve “çeviri kokmayan” çeviriler yapacaktır” (Güler, 2001:84).

“Bu bağlamda temel konusu ana dil ile erek dil arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak olan karşılaştırmalı dilbilgisi derslerinin çeviri açısından taşıdığı önem kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Karşılaştırmalı Dilbilgisi derslerinde ele alınan konulardan biri, Karşılaştırmalı Dilbilim araştırmalarının iki dil arasındaki yapısal farka ilişkin ulaştığı bulgulardır. Bir diğer konu ise, bu verilerden yararlanılarak hataların analizinin yapılmasıdır. Yabancı dilde yaptığı bir hatanın nedeni konusunda bilgilenen öğrenci, sadece doğru olan yapıyı öğrenmekle kalmamakta, gelecekte yapması ihtimal dahilinde olanlar için de bilinçlenmektedir” (Güler, 2001:81).

Söz konusu derste karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemi temel alınırken aynı zamanda Almanca kalıp ifadeler, deyimler, bağlaç alan fiiller, belirtme hali (-i hali) ya da yönelme hali (-e hali) ile kullanılan fiiller gibi, dil hâkimiyetini sağlayacak dil araçları, örnekler üzerinden pekiştirilebilmektedir. Bu derste örnek tümcelerle yol alınması büyük önem taşımaktadır. Nitekim ezber gerektiren bu tip dil yapıları örnekler yardımıyla akılda daha kalıcı olabilmektedir.

Derste tümce bazında değil de metin bazında ilerlemek de bir seçenek oluşturabilmektedir, ancak tüm paragraflar ya da metinlerden ziyade, her bir tümce çözümlemesinin ardından bağımsız yeni bir tümcenin ele alınmasının da olumlu yönleri vardır. Örnekleri değiştirme yöntemi burada bir pekiştireç olarak uygulanmıştır¹². Öğrencilerin, sürekli aynı konuyla ilgili dil yapılarını incelemesi yerine, her tümceden sonra yeni bir bağlam ve yeni bir terminolojiyle karşılaşmaları, dersi zenginleştirmektedir

⁹ Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programına göre

¹⁰ Çözümleme, bir cümleyi öğelerine ayırma, özelliklerini ortaya koyma, cümledeki her kelimenin niteliklerini belirleme, kök ve eklerine ayırma gibi işlemleri kapsamaktadır. Metin ve cümledeki anlam ilişkilerini ortaya çıkarmak ve yapıyı kavramak için cümle çözümlemeleri esas” alınmıştır (Güneş, 2013:85).

¹¹ “Bir davranış veya bilgi bireyde otomatik hale gelinceye kadar tekrar edilir. Olumlu davranışlar pekiştirilir ve alışkanlık oluşturulur. Bu uygulama dil bilgisi öğretiminde de söz konusudur” (Güneş, 2013:80).

¹² Örnekleri değiştirme için bkz. Güneş 2013:88.

ve öğrencilerin ilgisinin zayıflamasını önlemektedir. Nitekim “[...] [ç]eviri eğitimi alan öğrencilerin çok yönlü eğitilmeleri gerektiği gibi, bu eğitimin de öğrencinin ilgisi doğrultusunda geliştirilmesi gerekir” (Yücel, 2007a:149).

Karşılaştırmalı Dilbilgisi Yöntemiyle Temel Çeviri Becerisinin Edindirilmesi

Çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemiyle amaç, derste öğrencilere öncelikle, nitelikli çevirinin, soldan sağa bire bir sözcük çevirisi yaparak değil, kaynak dil tümcesini anlayarak ve erek dilde anlatım gücünü kullanarak gerçekleştirilebileceği bilincinin kazandırılmasıdır. Kaynak dil tümcesini anlamak da, dilin mantığı gereği dilbilgisi yapılarını tanımakla başlar. Bir *üst edinç olarak çeviri edincinin*¹³ tamamlanabilmesi için, elbette ileriki aşamalarda alan bilgisi ve alan dili hakimiyeti, kültürel bilgi birikimi, çıkarsama becerisi gibi donanımların da edinilmesi gerekmektedir, ancak dili anlamının öncelikli ve vazgeçilmez koşulu dilbilgisi yapılarıdır (bkz. Durmuşoğlu, 1987:60¹⁴). Yabancı dil yetisi ile anadili yetisine sahip olmak, çeviri yetisine sahip olmanın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu bağlamda bu ders içeriği önerisi bütünsel bir çeviri lisans öğrenim programının bir yapıtaşı, önemli bir aşaması olarak kabul edilmelidir.

Çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yönteminin uygulandığı derste, öncelikle önemli dilbilgisel unsurlar barındıran karmaşık yapıda Almanca tümceler seçilir. Yapısal dil karşılaştırmasının anlamlı ve verimli olabilmesi için, seçilmiş olan Almanca tümceler, koşul belirten yan cümle, nitelendirme içeren yan cümle, ardılık belirten yan cümle, eşzamanlılık belirten yan cümle gibi, çeşitli yan cümle yapılarını içermesine önem verilmelidir. Seçilecek olan örnek tümceler, güz döneminin başlangıcından bahar döneminin sonuna doğru kolaydan zora doğru sıralanabilir, hatta öğrenci profilinin durumuna göre, bahar döneminin ikinci yarısında Türkçe tümceler çözülmesine de yer verilebilir. Böylece Türkçeden Almancaya çeviri denenerek iyice pekiştirilmiş olan bazı Almanca-Türkçe yapısal karşılıkların ters yöne doğru eşleştirilmesi sağlanabilir.

Çeviride metin, bağlam, durum gibi etkenlere bağlı anlam kazandırma sorunsalıyla (bkz. Erkman, 1991:43-52) çeviri bölümü lisans öğrencileri ağırlıklı olarak, dilbilgisine ve dil kullanımına bağlı anlama zorluklarının en aza indirilmiş olduğu 3. ve 4. yılda karşılaşmaktadırlar (bkz. Yücel, 2007a:149). Hazırlık programı ve 1. ve 2. yıl dersleri, ağırlıklı olarak yabancı dil ediniminin devamını (B2, C1 ve C2 düzeylerine doğru ilerleme), yabancı dil becerilerinin pekiştirilmesini, anadili becerilerinin geliştirilmesini, Türkiye ve Almanya ülke bilgisinin tamamlanmasını ve başlangıç düzeyde çeviri denemelerini içermektedir. 3. ve 4. yıl derslerinde ise kuramsal derslerin yanı sıra ağırlıklı olarak ileri düzeyde çeviri etkinlikleri, alan dili edinimi, anlam odaklı çeviri, bağlam odaklı çeviri, yorumlama yetisinin geliştirilmesi gibi konulara yer verilmektedir. Bu bağlamda söz konusu çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yönteminin 2. yıla yerleştirilmesi, dil

¹³ Dil ve kültür edinimini ile kuramsal donanımı da dahil eden kapsamlı bir çeviri edinci tanımını için bkz. Eruz 2003:72.

¹⁴ “Bir çevirmenin hem kaynak dilin hem de amaç dilin işleyiş düzenini çok iyi bilmesi, ikisinde de dilbilgisel öğeleri çözümlenebilecek yetide olması elbette gerekmektedir” (Durmuşoğlu, 1987: 60).

becerilerinin belirli düzeyde edinimiyle ileri düzey çeviri uygulaması dönemlerinin arasında yer alması bakımından yerindedir. Bu aşamada öğrenciler belirli bir düzeye gelmiş olan yabancı dil bilgilerini pekiştirmenin yanı sıra dil düzeylerini C2 seviyesine getirmeye çalışırken aynı zamanda çeviri yetisini yavaş yavaş kazanmaya başlayacaklardır. Aynı zamanda da sözcük dağarcığını genişletme ve anadili bilincini geliştirme gibi konulara da yer verilebilecektir.

Burada betimlenen yöntemin somutlaşması amacıyla, her bir adımda ele alınan çeviri odaklı karşılaştırmalı aşama, seçilmiş ileri düzey bir tümce örneği üzerinde uygulamalı olarak gösterilecektir. Çeviri odaklı karşılaştırmalı çözümleme için seçilen Almanca örnek tümce şöyledir:

*Genbanken für Pflanzen dienen dazu, eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben, damit Züchter neue Pflanzensorten mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen entwickeln können.*¹⁵

Öngörülen ilk dersin ilk adımı, birçok dil bilgisel unsurların birleşmesiyle oluşan tümcenin çözümlenmesinden oluşur. Öğrencilerle birlikte gerçekleştirilecek olan dil-yapısal çözümleme bağlamında tümce içinde geçen sözcüklerin çoğunun Türkçe karşılığının çözümleme öncesinde verilmesinin ya da öğrencilerin basılı veya elektronik sözlüklerini kullanarak bulmalarını sağlamanın hiçbir sakıncası olmadığı gibi, sözcük dağarcığını genişletmek gibi yararlı bir yönü bile olmaktadır. Zira seçilen tümceler, öğrencilerin şimdiye değin alıştıklarından farklı olarak yüksek bir dil düzeyindedir. İlk haftalarda öğretim elemanı görsel işaretlemeler kullanarak ve her bir adımı etraflıca anlatarak çözümlemeyi kendisi gerçekleştirir. İlerleyen haftalarda yavaş yavaş öğrencilere de söz verilir ve yanıtlar birlikte bulunur; son haftalarda ise öğrenciler çözümlemeyi artık kendileri yapacak düzeye gelmiş olurlar. Söz konusu çözümlemede öncelikle tüm yan cümleler, noktalama işaretleri ya da bağlaçlar gibi göstergeler yardımıyla saptanarak geçici olarak cümleden atılır. Bunun bir yolu, yan cümleleri köşeli parantezler içine almaktır:

Genbanken für Pflanzen dienen dazu, [eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben], [damit Züchter neue Pflanzensorten mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen entwickeln können].

Daha sonra çekimli fiil bulunur ve işaretlenir. İrdelenen tümcede yan cümleler haricinde hala örneğin sıfatlar, sıralamalar ya da tamlamalar gibi ek yapılar mevcutsa, onlar da yuvarlak parantezler içine alınır. Bu işlem sonrasında karmaşık cümlenin içinde, özne ve yüklemden oluşan temel cümle tek başına görünür hale gelir.

Genbanken (für Pflanzen) dienen dazu, [eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben], [damit Züchter neue Pflanzensorten mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen entwickeln können].

Temel cümle: *Genbanken dienen dazu.*

Özne   yüklem

Temel cümleyi ve onun içerisinde yer alan çekimli fiili bulup işaretledikten sonra, karşılaştırmalı ilk adıma geçilerek çekimli fiil Türkçeye çevrilecektir. Öğrencilerin anlama

¹⁵ KPDS 2012 ilkbahar soru 29

ve çeviri aşamasında hata yapabilecekleri önemli bir nokta olması bakımından, bu aşamada çekimli fiilin kişi ve zamanına dikkat edilmesi gerektiğine daima işaret edilmelidir.

zu etwas dienen – bir şeye hizmet etmek

dienen dazu - ...-a/-e hizmet etmektedirler

Çekimli fiilin çevrilmesinden sonra, sıra, öznenin de dâhil edilmesiyle temel cümlenin bir bütün olarak çevrilmesine gelir:

Tr: gen bankaları ...-a/-e hizmet etmektedirler.

Temel cümlenin çevrilmesini izleyen adım, mevcut çevrilmiş olan temel cümleye göre soru sorarak ilerlemek olacaktır. Örnek doğrultusunda bu soru, gen bankalarının neye hizmet etmesi yönünde olması gerekmektedir. Bu durumda irdelenmesi gereken bir sonraki tümce, yani anlam birimi ilk köşeli parantez olacaktır:

[eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben]

Yine bu yan cümlede de çözümlene yoluna gidilebilir ve bu çözümlene, öğrencilerde hem yapısal parçaların pekişmesini hem de öğrencilerin cümleyi daha net anlamasını sağlayacaktır. Çözümlene sonucunda ek bilgi içerikli birimler yine yuvarlak parantezle ayrıştırılabilir:

[eine möglichst große Auswahl (an Pflanzengenen) verfügbar zu haben]

Daha sonra yine kalıp ifadelerin, deyimlerin ya da terimlerin Türkçe karşılıkları belirtilerek yuvarlak parantezin içindeki ifadeler haricindeki ifadeler Türkçeye çevrilir:

möglichst – olabildiğince

Auswahl – seçenek

verfügbar haben - kullanıma hazır bulundurmak

[eine möglichst große Auswahl ... verfügbar zu haben]

Tr.: olabildiğince büyük bir ... seçkiyi kullanıma hazır bulundurmak

Bu aşamada *neyin seçkisi?* sorusu sorulacaktır:

[eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben]

Tr.: olabildiğince büyük bir bitki geni seçkisini kullanıma hazır bulundurmak

İzleyen adımda temel cümleyle çözümlenen bu yan cümle birleştirilip temel cümlede henüz Türkçeye çevrilmemiş olan anlam birimini de dâhil ederek, Türkçe dil kullanımını bakımından doğru bir cümle oluşturulur:

Genbanken (für Pflanzen) dienen dazu, [eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben]

Tr.: Bitkiler için gen bankaları, olabildiğince büyük bir bitki geni seçkisini kullanıma hazır bulundurmaya hizmet ederler.

Tümce çözümlene süreci, ders ortamında öğrencilerle birlikte irdelenecek olan seçilmiş cümleler tahtaya bir kez yazılıp eklemeler ve silmeler yaparak gerçekleştirilebileceği gibi, projeksiyon cihazı yardımıyla bilgisayar ekranı duvara yansıtılarak adım adım da gösterilebilir. Burada önemli olan, zaman kaygısı yaşanmadan öğrencilerin her bir adımı görsel işaretlemelerle net bir biçimde izleyebilmesidir.

Örnek cümlelerin çözülmemeyen kısmı yine bir yan cümleden oluşmaktadır. Yan cümle bağlacı *damit* sözcüğünden hareketle yan cümlelerin anlam ve işlevi üzerinde kısaca durulduktan sonra, yine bir alt çözümleme aşaması gerçekleştirilir:

[*damit Züchter (neue Pflanzensorten / mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen) entwickeln können*]

-r, Züchter/- – yetiştirici, üretici

Çözümleme sonrasında geriye yine bir cümle birimi kalmaktadır:

damit Züchter entwickeln können

İzleyen adımda bu cümle biriminin Türkçeye çevrilmesi gerekmektedir. Bu adımda *damit* ile kurulan yan cümlelerin söz konusu tümcedeki işlevi (ve dersteki zaman duruma göre başka işlevleri) bağlamında yapısal olarak Türkçe karşılığı (ya da olası karşılıkları) üzerinde durulabilir. Hatta sözlü ya da yazılı olarak bu bağlacın Türkçe olası karşılıklarıyla birlikte basit ve kısa Almanca cümle örneklerinin verilmesi, bu karşılaştırmanın pekişmesini sağlayacaktır. Aynı yapıyı içeren birkaç Almanca-Türkçe karşılaştırmalı örnek cümlelerin verilmesi, aynı zamanda öğrencilerin iki dil arasındaki sözdizimsel farklılıklara yönelik bilinçlerinin ve farkındalıklarının gelişmesini ve zamanla çeviri uygulaması sırasında bu yapısal eşleştirmenin bilişsel düzeyde kendiliğinden gerçekleşmesini sağlayacaktır:

damit – (burada) -mek/-mak için [amaç bildirir]

*Der Mann isst viel Gemüse, **damit er gesund bleibt.***

Sağlıklı kalması için, adam bolca sebze yiyor.

*Wir reisten nach Deutschland, **damit wir besser Deutsch lernen konnten.***

Daha iyi Almanca öğrenebilmek için, Almanya'ya seyahat ettik.

Örnek cümlelerin amaç bildiren yan cümlesi de çevrildikten sonra, bu yan cümlelerin içinde yer alan ek anlam birimleri de dahil edilerek Türkçe cümle tamamlanır. Bu noktalarda, öğrenciler adım adım ilerledikleri için, bilinçsizce yapılmış soldan sağa çeviri (sözcüğü sözcüğüne çeviri) eğiliminin tersine, çözümledikleri ve parçalara ayırıp çevirdikleri anlam birimlerinin Türkçe temel cümlede en uygun nereye yerleştirilebileceği arayışına girmektedirler ve elde edilen sonuç, çevirmen adaylarında çeviri eğitimi süresince sıkça karşılaşılabileceği gibi, çözümleme yapılmaksızın gerçekleştirilen çeviriye göre çok daha nitelikli olmaktadır.

damit Züchter entwickeln können

Tr.: yetiştiricilerin geliştirebilmeleri için

*damit Züchter **neue Pflanzensorten** entwickeln können*

Tr.: yetiştiricilerin **yeni bitki türleri** geliştirebilmeleri için

*damit Züchter **neue Pflanzensorten mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen** entwickeln können*

Tr.: yetiştiricilerin **belirli nitelikler ve özellikler taşıyan** yeni bitki türleri geliştirebilmeleri için

Örnek cümlelerin çözümlenmesinin son adımını, çevrilmiş olan anlam birimlerinin birleştirilmesinden oluşmaktadır:

Genbanken für Pflanzen dienen dazu, eine möglichst große Auswahl an Pflanzengenen verfügbar zu haben, damit Züchter neue Pflanzensorten mit bestimmten Eigenschaften und Merkmalen entwickeln können.

Bitkiler için gen bankaları, **yetiştiricilerin belirli nitelikler ve özellikler taşıyan yeni bitki türleri geliştirebilmeleri için**, olabildiğince büyük bir bitki geni seçkisini kullanıma hazır bulundurmaya hizmet ederler.

Burada gösterilen tüm bu karşılaştırmalı adımların sonucunda ortaya ilk bütünsel tümce çevirisi çıkmaktadır. Almanca cümleyle Türkçe cümle, zaman, tekil/çoğul, ismin halleri gibi dilbilgisel yapılar yönünden karşılaştırılarak kontrol edilerek yapısal açıdan doğru aktarıldığının teyit edilmesi gerekmektedir. Ve eğer gerekliyse Türkçe cümle, ekleme, çıkarma, eş anlamlı ifadeler kullanma, bağlama uygun sözcük kullanma gibi düzeltmelerle pürüzsüz hale getirilmelidir. Bu işlemlerin ardından da, metin çevirisi durumlarında metnin daima bir bütün olarak gözden geçirilmesi gerektiği ve sözcüklerin sözlük anlamlarının değil, bağlam içerisinde en uygun anlamlarının tercih edilmesi gerektiği bilgisi öğrencilere verilmelidir. Bu çalışmada önerilen yöntemde, Karşılaştırmalı Dilbilgisi dersinde öğrencilerle tüm dilbilgisi yapılarını ayrıntısına kadar ele almak yerine, örnek tümcelerde karşılaşıldıkça dilbilgisi yapılarından daha ağırlıklı olarak sözdizimi, yan cümle, ismin halleri, bağlaçlar, zaman kipleri, özne-yüklem uyumu gibi yapılar üzerinde durulmasının çeviri yetisini geliştirmekte faydalı olacağı görüşü benimsenmektedir.

Sonuç

Çeviri eğitiminde kullanılmak üzere önerilen bu çeviri yöntemi yapısal bir eğilimi temel almaktadır, çünkü çeviri uygulamasına yeni başlayanlara hem bir edim olarak çeviri yetisini hem de Almanca dil duygusunu kazandırmayı ve pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Elbette çeviride salt yapısal eşdeğerlik esas değildir, ancak anlam ve yapı ayrılmaz bir bütündür. Anlamı yakalayabilmek için, öncelikle yapıları görebilip çözümleyebilmek gerekmektedir.

Önerilen bu çeviri odaklı karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemi, çeviri lisans programlarının bir ara aşaması olarak kabul edilmelidir ve yabancı dil edinimi ile ileri düzey çeviri deneyimi kazanma arasında yer alan bir öğrenme aşaması, bir çeviri yetisi ve çeviri bilinci edinme süreci olarak düşünülmüştür. Çeviri lisans öğreniminde yabancı dildeki ve anadilindeki dilbilgisel yapılar konusunda belirli bir dil bilincinin yerleşmesinden sonraki aşamalarda, yani 3. ve 4. yıllardaki derslerde daha çok uzmanlık alanları dil kullanımı, sözcük dağarcığı, terminoloji, bağlam, durum, biçem gibi, çeviriyle yine doğrudan ilintili ve olmazsa olmaz konular tamamlayıcı unsurlar olarak kazandırılmaktadır. Aslında çeviri edinci süreci bireyde dilbilgisinin ve dil bilincinin gelişim sürecine benzetilebilir. Öğrenci hazırlık programında temel dil becerilerini edinmektedir. Çeviri lisans programının ilk dönemlerinde ise cümle boyutunda çözümleme yoluyla gerek anadili bilinci gerekse yabancı dil hâkimiyeti pekiştirilmektedir; bununla

birlikte ayrıca çeviri edinci yavaş yavaş başlamaktadır. İzleyen dönemlerde artık metin boyutunda çalışmalar yapılarak anlam, durum, bağlam, metin türleri, uzmanlık dilleri, terminoloji gibi konular üzerinde durulmaktadır.

Çeviri uygulama dersinde böyle bir yol izlemenin hem somut kurallara ve yapılarla dayanması sebebiyle öğrenciler tarafından ilgiyle karşılandığı hem de çeviri uygulamasında başarıya götürdüğü, Mersin Üniversitesi 2015-2016 Bahar yarıyılında Karşılaştırmalı Dilbilgisi dersi süresince gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Arak, H. (2006). İkinci Yabancı Dil Olarak Almanca'nın Öğrenilmesinde İngilizcenin ve Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Rolü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 21(2), 205-216.
- Bezel, N. (1991). An outline for a notation of sentence analysis as a step and visual aid to translation. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 1/1991, ID 11910, 211-226.
- Boztaş, İ. (1991). Çevirinin Dil Öğretimi ve Dil Öğretim Programlarındaki Yeri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 1/1991, ID 11912, 237-249.
- Durmuşoğlu, G. (1987). Karşılaştırmalı Metin Dilbilim ve Çeviri. *Hacettepe Üniversitesi 1. Dilbilim Sempozyumu. Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını 18-19 Haziran 1987 içinde* (s.60-63).
- Durmuşoğlu, G. (1991). Metin Dilbilim, Çeviri Süreci ve Çeviri Değerlendirmesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, sayı 1, 105-114.
- Erkman A., F. (1991). *Anlam Çeviri Karşılaştırma*. İstanbul: ABC kitabevi.
- Eruz, S. (2003). *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Güler, H. B. (2001). Karşılaştırmalı Dilbilgisi Derslerinin Çeviri Derslerine Etkisi üzerine. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2001), 81-84.
- Güneş, F. (2013). Dil Bilgisi Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 71-92.
- Keskin, A. (2010). Çeviribilim Tartışmaları Gölgesinde Çeviri Öğretimi ve Çeviri Didaktiği Gereksinimi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 12 sayı 2, 229-248.
- Ünal, D. Ç. (2005). Yabancı Dil Eğitiminde Edebi Metinler: Yenilikçi Yaklaşımlara Geçiş Süreci ve Gereçleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 29, 203-212.
- Yılmaz, E. (2012). Türkiye Türkolojisi ve Karşılaştırma(ma)lı Dilbilim. *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu 22-24 Aralık 2011 içinde*, (s. 779-789).
- Yücel, F. (2007a). *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Yücel, F. (2007b). Etkili Bir Çeviri Eğitimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (2), 22, 144-155.